

6 Ehdokkaiden demokratiakäsitykset

Maria Bäck ja Elina Kestilä-Kekkonen

Johdanto

Toisen maailmansodan jälkeen monet valtiot kulkivat kohti liberaalidemokratiaa Pohjois-Afrikassa, Kauko-Idässä ja Lähi-Idässä. Demokratiakehitys on sittemmin pysähtynyt Egyptissä, Venäjällä ja Turkissa ja yhä harvemmat maat ovat siirtyneet demokratiaan viime vuosikymmeninä. Vertailevan Varieties of Democracy -projektin (2020) tuoreet tutkimustulokset ovat huolestuttavia. Ensimmäistä kertaa sitten vuoden 2001 autokraattiset valtiot ovat maailmassa enemmistönä. Yli kolmannes maailman väestöstä elää autoritaarisissa valtioissa, ja Euroopan unionin jäsenmaistakin Unkari on äskettäin luettu näiden valtioiden joukkoon. Samaan aikaan myös oikeusvaltiota, vapaita vaaleja ja poliittisia oikeuksia puolustavat protestit ovat lisääntyneet merkittävästi.

Vakiintuneissa demokratioissa kriisipuhe on saanut erilaisia sävyjä. Kriisin merkkeinä pidetään kansalaisten kasvavaa tyytymättömyyttä poliittiseen päätöksentekoon, poliittisen lukutaidon heikkenemistä, alhaista luottamusta poliittista järjestelmää kohtaan, ylikansallisten toimijoiden, kuten keskuspankkien, valtaa ja sitä, etteivät kansalaiset koe tulevansa ylipäätään edustetuksi yhteiskunnassa (Thomassen 2012). Pahimmillaan luottamuksen puutteen katsotaan aiheuttavan legitimeettikriisin, eli tilanteen, jossa demokraattisella järjestelmällä ei ole enää oikeutusta kansalaisten silmissä. Ongelma on osin demokratialle sisäsyntyinen: viimeaikainen tutkimus osoittaa, että demokratian vakiintuminen ei kasvata demokratian kannatusta. Päinvastoin, näin käy silloin kun demokratia on uhattuna tai heikentynyt (Claassen 2019).

Selviä kriisin merkkejä on ainakin puolueiden toiminnassa ja niiden samankaltaistumisessa. Puolueiden jäsenmäärät ovat romahtaneet, mutta niillä on edelleen merkittävä rooli siinä, millaisia asioita ylipäätään nousee politiikan asialistalle. Kansalaiset toivovat

puolueilta kannanottoja uusiin asiakysymyksiin, kuten globalisaatioon, ilmastonmuutokseen, muuttoliikkeeseen ja terrorismiin, jotka aiheuttavan kansalaisissa epävarmuutta, ja joihin vanhat puolueet jähmeästi reagoivat (van der Brug & van Spanje 2009). Populististen puolueiden uudet ja kansanomaiset, usein vain muutamiin asiakysymyksiin keskittyvät avaukset, saavat tilaa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja mediassa.

Luottamuksen ohella laiskan vaaliosallistumisen katsotaan kielivän demokratian kriisistä. Lisäksi liikkuvuus vaaleissa on lisääntynyt ja puolueuskollisuus vähentynyt. Kansalaisten aktivointiin on kehitelty erilaisia demokratiainnovaatioita, kuten kuntalais- ja kansalaisaloitteita sekä kansalaiskeskusteluja ja -raateja. Näillä suoran demokratian muodoilla pyritään usein paikkaamaan edustuksellisen demokratian puutteita. Demokratiainnovaatioiden ongelmana on se, että vaikka ne tarjoavat suoran demokratian kanavia, ne usein antavat jo ennestäänkin aktiivisille lisää keinoja olla aktiivisia eivätkä aktivoi passiivisia kansalaisia osallistumaan (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017). Alhaisia äänestysprosentteja suurempi ongelma demokratian kannalta onkin väestöryhmien eriytyminen osallistumisen, poliittisen tietotason ja poliittisen lukutaidon suhteen (Grönlund & Wass 2016).

Kriisiä vastaan puhuu puolestaan se, että poliittisessa luottamuksessa ei ole tapahtunut trendinomaista laskua. Poliittinen järjestelmä vaatii tuekseen luottamusta, eli sitä, että poliitikot ja poliittiset instituutiot toimivat ennakoitavasti, läpinäkyvästi ja tehokkaasti kansalaisten eduista huolehtien. Luottamusta ovat heiluttaneet esimerkiksi vuonna 2008 alkanut talouskriisi ja jotkin pienemmät skandaalit, mutta kriisien jälkeen ja erityisesti talouden elpymässä luottamus tapaa palata entiselle tasolle (Söderlund 2019).

Suomalaisista lähes 93 prosenttia on täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että demokralialla voi olla ongelmansa, mutta se on kuitenkin muita hallintomuotoja parempi. Sama myönteinen arvio toistuu, kun vertaillaan eri puolueiden kannattajien näkemyksiä: lukuun ottamatta perussuomalaisten äänestäjiä, kaikkien puolueiden äänestäjistä yli 90 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa. Perussuomalaisten äänestäjistä vastaava luku oli noin 88 prosenttia, vaikka sekin on toki korkea (Grönlund & Borg 2019). Demokratian peruseriaatteisiin ei siten ehkä niinkään olla tyytymättömiä, vaan sen toimintatapoihin ja prosesseihin eli siihen missä määrin kansalainen saa äänensä järjestelmässä kuuluviin.

Abraham Lincoln linjasi tunnetussa Gettysburgin puheessaan (1863) Yhdysvaltojen demokraattisen hallinnon olevan kansalaisten hallinto, jota kansalaiset hoitavat ja joka palvelee heitä (government of, by and for the people). Kansan ja hallinnon suhde voi kuitenkin olla demokraliassa hyvin vaihteleva. Demokratian kulloisenkin tilan arviointia vaikeuttaakin se, millainen käsitys kansalaisilla on ihanteellisesta demokraliasta. Erilaiset demokraliakäsitykset perustuvat tämän suhteen määrittelyyn. Demokraliakäsityksillä tarkoitetaan yksinkertaisesti menetelmiä, joilla tehdään kaikkia määrätyn ihmisyyhteisön jäseniä koskevia

eli kollektiivisia päätöksiä (Setälä 2003). Näin ollen demokratiaan liitetyt myönteiset ominaisuudet, kuten pyrkimys tasa-arvoon, yksilönvapautteen ja oikeudenmukaisuuteen, eivät ole eri käsityksiin itsessään sisäänrakennettuina.

Tässä luvussa tarkastelemme, miten kansanedustajaehdokkaat näkevät paitsi demokratian tilan, myös sitä, millaisia käsityksiä heillä on ihanteellisesti toimivasta demokratiasta. Aluksi analysoimme ehdokkaiden tyytyväisyyttä demokratian toimivuuteen Suomessa ja Euroopan unionissa sukupuolen, iän, koulutustason ja puolueen mukaan. Tämän jälkeen tarkastelemme ehdokkaiden kantoja koskien kansanäänestyksiä, enemmistöperiaatetta ja sitä, minkälaisiksi ehdokkaat mieltävät kansalaisten poliittiset vaikutusmahdollisuudet. Lopuksi vedämme yhteen tärkeimmät tulokset.

Erilaiset demokratiakäsitykset

Demokratiakäsitysten ytimessä on ajatus kansasta (Held 1987): Millaista osallistumista kansalaisilta odotetaan, että kansan valta toteutuisi? Mihin kansalaisten vallan tulisi ulottua: Lakiin ja järjestykseen? Maiden välisiin suhteisiin? Talouteen? Yksityiseen elämänpiiriin? Tuleeko kansan valtaa noudattaa? Missä määrin sitä vastaan voi protestoida? Entä jos ei halua osallistua? Missä määrin voidaan käyttää pakkovaltaa omiin kansalaisiin tai kansan ulkopuolisiin?

Keskeisin ero näkemyksissä sen suhteen, miten kansan tulisi hallita on ollut jako suoran ja edustuksellisen demokratian välillä. Suoran demokratian etuina on pidetty esimerkiksi kansalaisten poliittisen tietämyksen kehittymistä ja päätösten legitimitetin parantumista. Edustuksellisen demokratian etuina taas on nähty sen soveltuvuus suuriin yhteisöihin (työnjako), yhteiskuntaa vakauttava vaikutus ja päätöksenteon perustuminen asiantuntemukseen ja tietoon (Heywood 2007). Toisin sanoen kansan valta voi tarkoittaa 1) sitä, että kaikkien kansalaisten tulisi hallita – osallistua lakien laatimiseen, päätöksentekoon, lakien soveltamiseen ja käytännön hallintoon, 2) kaikkien tulisi henkilökohtaisesti osallistua keskeiseen päätöksentekoon, yleisistä laeista päättämiseen ja yleisen politiikan laatimiseen, 3) päätöksentekijöiden tulisi olla vastuussa niille, joita päätökset koskevat, ja heidän pitää pystyä perustelemaan päätökset hallittavilleen, ja olla hallittavien vaihdettavissa, 4) päätöksentekijöiden tulee olla vastuussa hallittavien edustajille, 5) hallittavien tulee valita päätöksentekijät, 6) hallittavien edustajien tulee valita päätöksentekijät, 7) päätöksentekijöiden tulee toimia hallittavien etujen mukaisesti (Lively 1975). Näiden eri tavoitteiden painottaminen johtaa hyvin erilaisiin tapoihin järjestää demokraattinen hallinto.

Tyytyväisyydessä demokratiaan on siten kyse arvioinnista siitä, miten demokraattinen päätöksenteko toimii suhteessa johonkin kansalaisen ideaalina pitämäänsä demokratia-

käsitykseen. Tämä voi tarkoittaa päätöksenteon tuotosten eli *suoriutumisen* arviointia (esimerkiksi taloudellisilla mittareilla), päätöksentekoprosessin demokraattisuutta tai sitä miten demokratian (oletetut) *periaatteet*, kuten tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja yksilönvapaudet, toteutuvat yhteiskunnassa (ks. esim. Linde & Ekman 2003).

Åsa von Schoultz (2019) osoittaa, että demokratian periaatteiden hyväksyminen ei välttämättä tarkoita tyytyväisyyttä sen prosesseihin, eli siihen, miten kansalaisten mielipiteet muuntuvat todellisiksi poliittisiksi päätöksiksi. Suoran ja edustuksellisen demokratian ohella prosessit voivat perustua myös osallistuvan demokratian periaatteisiin, jossa kansalaisten palaute on keskeisessä roolissa tai teknokraattiselle mallille, jossa asiantuntemus, tehokkuus ja neutraalius ovat arvostuksia tärkeämpiä. Suomalaisessa yhteiskunnassa olisi tutkimuksen mukaan tilausta kansalaisten suuremmalle roolille politiikassa ja demokratian kipuilut tai kriisi liittyvät ennen kaikkea sen edustukselliseen komponenttiin. Osallistumistoiveiden kirjo kuitenkin vaihtelee – toisten mukaan kansalaisten kuulemisia pitäisi lisätä, toisten mielestä ottaa käyttöön myös suoran osallistumisen muotoja, kuten kansanäänestyksiä. Toisaalta monet ovat tyytyväisiä nykyisenkaltaiseen järjestelmään, jossa päätöksenteko delegoidaan edustajille, mutta melko harva toivoo teknokraattien ottavan vallan. Entä poliittiset päätöksentekijät itse, tai sellaisiksi haluavat? Kuinka tyytyväisiä he ovat demokratian toimivuuteen Suomessa ja millainen olisi heidän ihannedemokratiansa?

Ehdokkaiden käsitykset demokratian toimivuudesta

Suomalaiset ovat yleisesti ottaen melko tyytyväisiä demokratian toimivuuteen maassamme. Eduskuntavaalitutkimuksen 2019 mukaan noin 75 prosenttia kansalaisista oli siihen erittäin tai melko tyytyväisiä. Vertailtaessa puolueiden kannattajien eroja käy ilmi, että kaikista tyytyväisimpiä ovat Keskustan ja RKP:n kannattajat (noin 90 prosenttia vastaajista). Kokoomuksen, Vihreiden ja SDP:n kannattajista tyytyväisiä oli hieman yli 80 prosenttia, Kristillisdemokraattien kannattajista noin 76 prosenttia ja Vasemmistoliiton kannattajista noin 70 prosenttia. Tyytymättömiä olivat Perussuomalaisten kannattajat, joista tyytyväisten osuus oli vain 56 prosenttia.

Tyytyväisyyttä demokratian toimivuuteen tarkasteltiin myös ehdokaskyselyssä. Valtaosa vastanneista, lähes 70 prosenttia, kertoo olevansa erittäin tai melko tyytyväisiä demokratian toimivuuteen Suomessa (Taulukko 6.1). Nämä käsitykset näyttävät kuitenkin vaihtelevan jonkin verran, kun vastauksia tarkastellaan sukupuolen, iän, koulutustason ja puolueen mukaan. Erittäin ja melko tyytyväisten vastaajien määrä vaihtelee puolueittain pääsääntöisesti noin 80 ja 95 prosentin välillä, mutta poikkeuksina erottuvat Perussuomalaiset, Liike Nyt ja ”muut puolueet”-ryhmä. Perussuomalaisista hieman alle 60 prosenttia ilmoitti olevansa erittäin tai melko tyytyväisiä, kun taas Liike Nyt:in ja muiden puolueiden kategorian vastaavat osuudet olivat noin 43 prosenttia ja 31 prosenttia.

Naisehdokkaista noin 75 prosenttia ja miesehdokkaista noin 65 prosenttia ilmoittivat olevansa tyytyväisiä demokratian toimivuuteen Suomessa. Selkeästi myönteisimmin demokratian toimivuuteen suhtautuivat alle 44-vuotiaat, kun taas yli 64-vuotiaista vain noin puolet olivat erittäin tai melko tyytyväisiä. Ylioppilaat ja sitä alemman koulutustason omaavat vastaajat olivat huomattavasti tyytymättömpiä kuin ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon suorittaneet vastaajat.

Taulukko 6.1 Kuinka tyytyväinen olet yleisesti ottaen demokratian toimivuuteen Suomessa? (%)

	Erittäin tyytyväinen	Melko tyytyväinen	En erityisen tyytyväinen	En lainkaan tyytyväinen	Yht.	(n)	Erotus*
Kaikki	13	57	21	10	100	(750)	+38
Sukupuoli							
Mies	15	50	23	12	100	(432)	+30
Nainen	9	66	18	7	100	(318)	+50
Ikäryhmä							
18-34	18	65	14	3	100	(143)	+66
35-44	12	61	20	8	100	(190)	+46
45-54	12	51	24	13	100	(187)	+26
55-64	13	58	17	13	100	(150)	+40
yli 64	6	45	32	18	100	(80)	+2
Koulutustaso							
Ylioppilas tai alempi	10	47	29	15	100	(277)	+12
AMK	15	64	12	10	100	(150)	+58
Yliopisto	14	62	18	6	100	(312)	+52
Puolue							
KESK	29	56	14	1	100	(67)	+70
KOK	23	69	8	0	100	(65)	+84
SDP	14	82	4	0	100	(67)	+92
VIHR	15	78	7	0	100	(65)	+86
VAS	11	73	15	1	100	(66)	+68
PS	8	52	29	12	100	(63)	+20
KD	9	71	19	1	100	(59)	+60
RKP	30	64	6	0	100	(26)	+88
SIN	15	69	10	6	100	(47)	+66
LIIK	6	37	32	25	100	(32)	-14
MUU	4	27	40	30	100	(188)	-38

* Erotus = tyytyväisten (erittäin tai melko tyytyväinen) ja tyytymättömien (ei erityisen tai ei lainkaan tyytyväisten) välinen ero prosenttiyksiköissä.

Taulukko 6.2 osoittaa, että ehdokkaiden tyytyväisyys demokratian toimivuuteen Euroopan unionissa on huomattavasti alhaisempaa kuin maan oman demokratian osalta. Alle puolet ehdokkaista, noin 44 prosenttia, oli erittäin tai melko tyytyväisiä demokratian toimivuuteen EU:ssa. Huomattavaa tässä on etenkin erittäin tyytyväisten alhainen osuus (alle 2 prosenttia) verrattuna vastaavaan lukuun (hieman alle 13 prosenttia) edellisessä Suomen demokratiaa koskevassa taulukossa. Tulokset heijastavat aiempia tutkimustuloksia: suomalaiset myös luottavat esimerkiksi enemmän oman maansa eduskuntaan ja hallitukseen kuin EU:n komissioon ja parlamenttiin. Toisaalta suomalaisten luottamus EU:ta kohtaan ei näytä laskeneen EU-jäsenyyden kuluessa, kuten monessa muussa jäsenmaassa, ja EU-jäsenyyttä pidetään yhä laajalti hyvänä asiana (Bäck 2016, 38, 44–46). Aineistosta käy ilmi, että naiset ovat huomattavasti tyytyväisempiä demokratian toimivuuteen EU:ssa kuin miehet. Erityisesti ero melko tyytyväisten miesten ja naisten välillä on yli 18 prosenttiyksikköä. Nuoremmat ehdokkaat ovat myös vanhempia ikäryhmiä huomattavasti tyytyväisempiä. Koulutuksella on niin ikään merkitystä: ammattikoulutuksen saaneet ja yliopistotutkinnon suorittaneet ehdokkaat olivat huomattavasti tyytyväisempiä kuin ne, joilla on tätä alempi koulutustaso.

Vertailu eri puolueiden ehdokkaiden välillä osoittaa, että tyytyväisimpiä demokratian toimivuuteen EU:ssa ovat RKP:n, Kokoomuksen ja Vihreiden ehdokkaat. Näiden puolueiden ehdokkaista noin 75–80 prosenttia ilmoittivat olevansa joko erittäin tai melko tyytyväisiä. Puolueiden välinen vaihtelu on kuitenkin erittäin suurta. Kaikista tyytymättömpiä olivat Perussuomalaiset, joiden ehdokkaista alle 10 prosenttia oli edes melko tyytyväisiä. Useassa puolueessa erittäin tyytyväisiä ehdokkaita ei ollut lainkaan. Tulokset resonovat voimakkaasti kannattajakunnan näkemyksiin. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan juuri RKP:n, Kokoomuksen ja Vihreiden kannattajat suhtautuvat kaikista myönteisimmin EU-jäsenyyteen, kun taas kielteisimmin suhtaudutaan Perussuomalaisten ja Kristillisdemokraattien kannattajien joukossa (Haavisto, 2019). Kiinnostavaa on kuitenkin se, että Keskustan ehdokkaat olivat ehdokaskyselyn mukaan yhtä tyytyväisiä demokratian toimivuuteen EU:ssa kuin SDP:n ehdokkaat. SDP on aina EU-jäsenyyden alkuajoina lähtien ollut vahvasti EU-myönteinen, kun taas Keskustan kannattajat ovat olleet kriittisempiä (Pesonen, 2002). On huomattava, kuten Veikko Isotalo ja Theodora Järvi tämän teoksen luvussa osoittavat, että sinällään unionin jäsenyys nauttii vahvaa kannatusta ehdokkaiden keskuudessa: yli tai noin 90 prosenttia Kokoomuksen, RKP:n, Vihreiden, Sosialidemokraattien ja Keskustan ehdokkaista pitivät jäsenyyttä myönteisenä. Kielteisimpiä jäsenyyttä kohtaa olivat Kristillisdemokraatit (64 % myönteisiä) ja Perussuomalaiset (74 % myönteisiä).

Taulukko 6.2 Kuinka tyytyväinen olet yleisesti ottaen demokratian toimivuuteen Euroopan unionissa? (%)

	Erittäin tyytyväinen	Melko tyytyväinen	En erityisen tyytyväinen	En lainkaan tyytyväinen	Yht.	(n)	Erotus
Kaikki	2	42	37	19	100	(700)	-12
Sukupuoli							
Mies	1	35	39	25	100	(432)	-28
Nainen	2	53	34	12	100	(317)	+10
Ikäryhmä							
18-34	3	53	32	11	100	(142)	+14
35-44	1	43	36	19	100	(190)	-10
45-54	2	45	34	19	100	(187)	-6
55-64	1	37	43	19	100	(150)	-24
yli 64	1	24	42	34	100	(80)	-52
Koulutustaso							
Ylioppilas tai alempi	1	29	42	28	100	(276)	-40
AMK	3	50	31	16	100	(150)	+8
Yliopisto	1	50	36	13	100	(312)	+2
Puolue							
KESK	2	61	35	3	100	(67)	+26
KOK	8	71	21	0	100	(65)	+58
SDP	0	61	38	1	100	(66)	+22
VIH	0	77	24	0	100	(65)	+53
VAS	0	36	53	12	100	(67)	-28
PS	0	10	52	38	100	(63)	-80
KD	2	48	41	10	100	(59)	-1
RKP	4	77	19	0	100	(26)	+62
SIN	0	43	46	11	100	(46)	-14
LIIK	2	46	36	17	100	(32)	-6
MUU	1	14	36	48	100	(188)	-70

* Erotus = tyytyväisten (erittäin tai melko tyytyväinen) ja tyytymättömien (ei erityisen tai ei lainkaan tyytyväisten) välinen ero prosenttiyksiköissä.

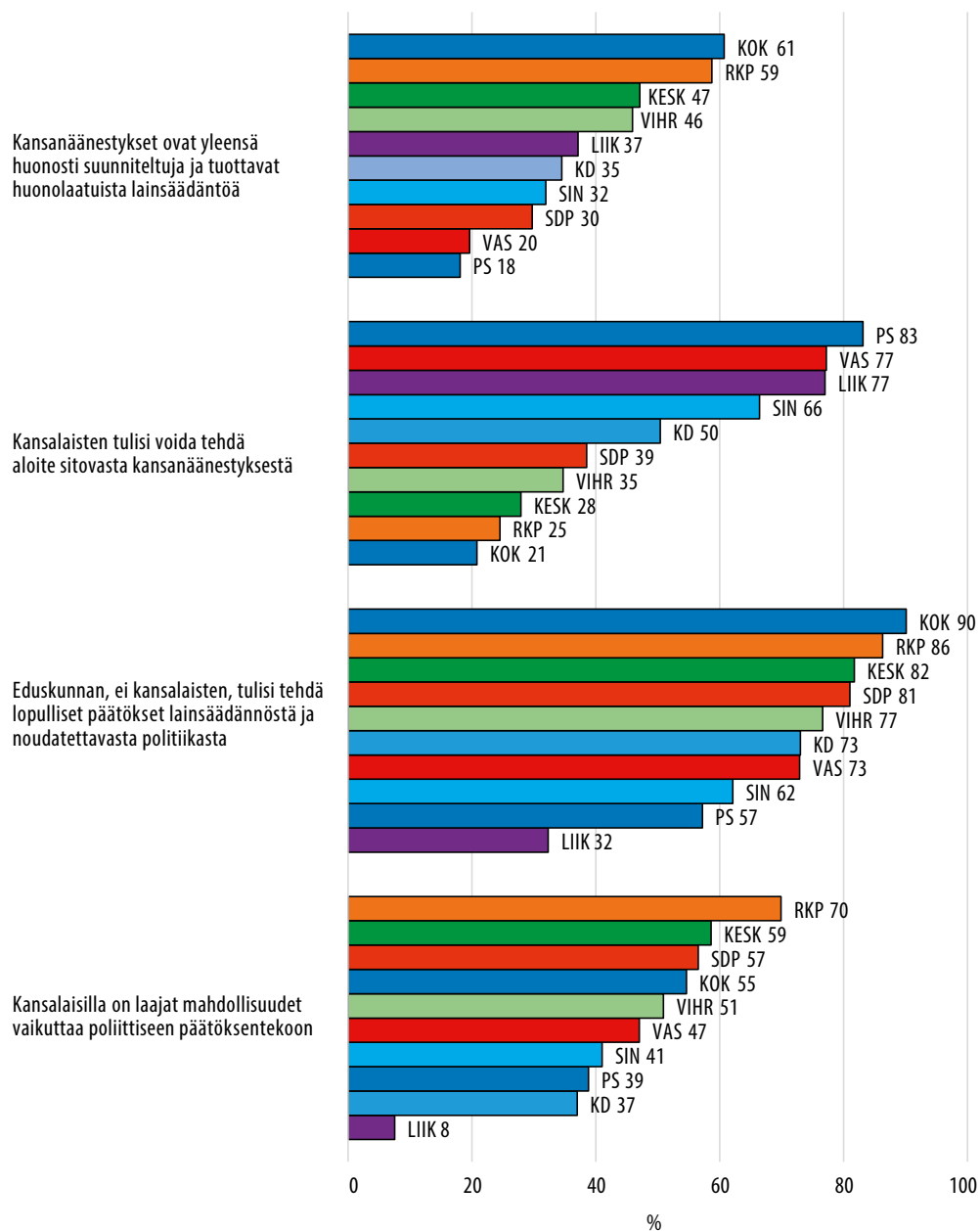
Tässä artikkelissa ei tehdä ajallista vertailua siitä, onko tyytyväisyys demokratian toimivuuteen Suomessa tai EU:ssa muuttunut vai pysynyt samana viime vuosien aikana. Aiempi tutkimus on kuitenkin osoittanut, että ainakin luottamus, niin oman maan poliittisia instituutioita kuin EU:n instituutioita kohtaan, on kansalaisten keskuudessa pysynyt verrattain korkealla tasolla Suomessa (Bäck 2016). Näin on ollut huolimatta siitä, että taloudelliset kriisit ja esimerkiksi muuttoliikkeet ovat ravistelleet sekä Suomea että EU:ta.

Ehdokkaiden näkemykset suorasta demokratiasta, kansan tahdon noudattamisesta ja enemmistöperiaatteesta

Seuraavaksi tarkastelun kohteena on väittämät, joiden avulla kartoitettiin ehdokkaiden muita demokratianäkemyksiä, kuten heidän suhtautumistaan kansanäänestyksiin, kansalaisten rooliin poliittisessa päätöksenteossa sekä heidän mielipiteitään enemmistöperiaatteista (kuviot 6.1 ja 6.2). Aiemman tutkimuksen mukaan (von Schoultz 2019), kansalaisten mielipiteet ihanteellisesta demokratiasta ja poliittisen päätöksenteon organisoimisesta vaihtelevat muun muassa iän, koulutuksen ja vasemmisto-oikeisto ulottuvuuden mukaan (ks. myös Collingwood 2012; Caramani 2017). Vaikka suurin osa kansalaisista vaikuttaa olevan yksimielisiä siitä, että demokratia on hyvä asia, tutkimustulokset osoittavat, että eroja on sen suhteen, halutaanko esimerkiksi enemmän vai vähemmän suoran demokratian muotoja, kuten kansanäänestyksiä (von Schoultz 2019, 70 – 75, ks. myös Bengtsson & Christensen 2014).

Kuviossa 6.1 on eritelty eri puolueiden ehdokkaiden mielipiteitä kansanäänestyksistä ja heidän käsityksistään eduskunnan ja kansalaisten roolista päätöksenteossa. Näiden kysymysten voidaan ajatella edustavan myös ehdokkaiden laajempaa mielipidettä demokraattisista prosesseista, eli siitä, tulisiko heidän mielestään kansalaisille tarjota lisää suoran demokratian vaihtoehtoja, vai kannattavatko he ensisijaisesti edustuksellisen demokratian puitteissa tapahtuvaa päätöksentekoa.

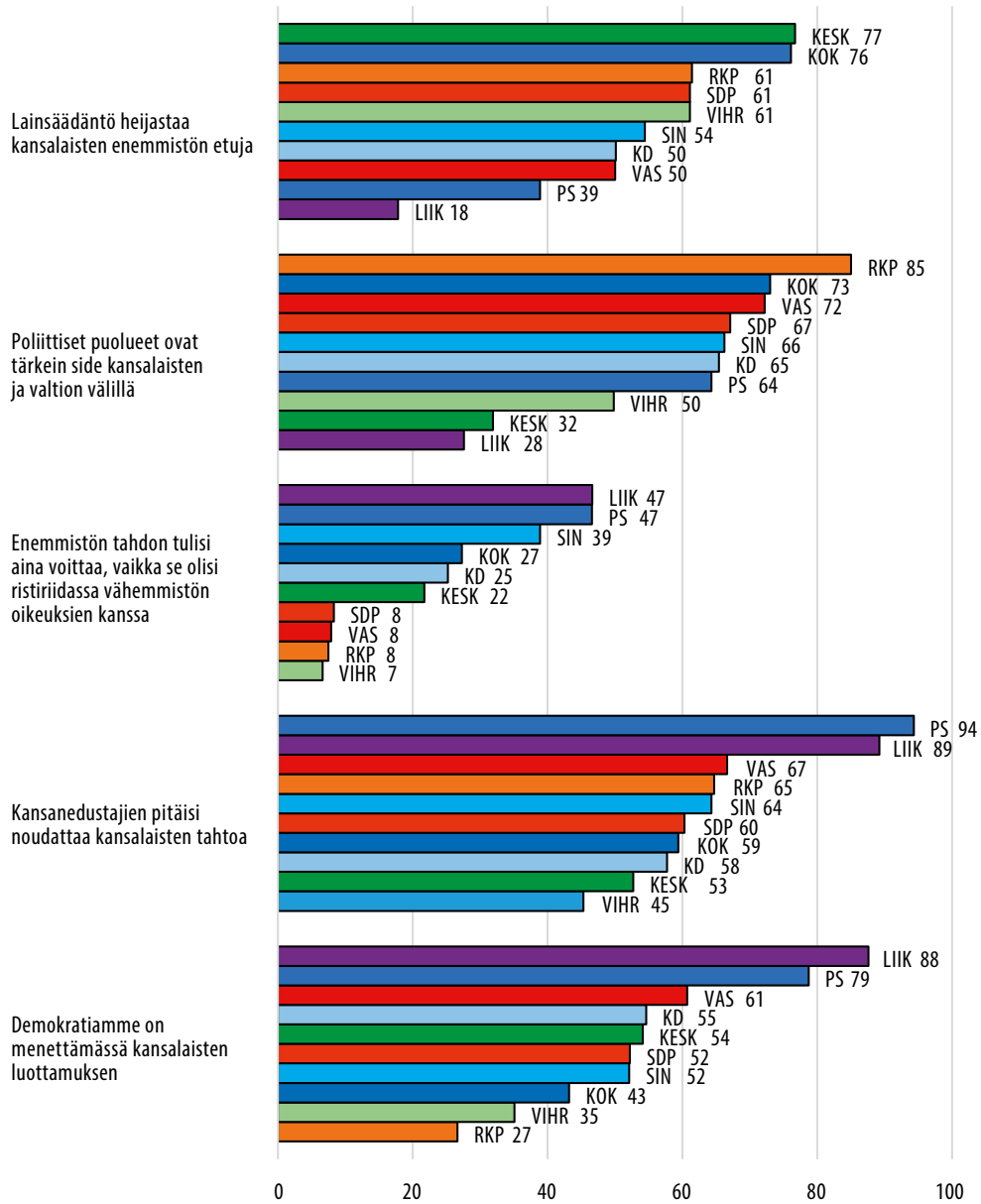
Kuvio 6.1 Ehdokkaiden mielipiteet kansanäänestyksistä ja kansalaisten roolista päätöksenteosta ("Jokseenkin tai täysin samaa mieltä" väittämän kanssa), %.

Von Schoultzin tutkimus kansalaisten tuesta eri demokraattisia prosesseja kohtaan osoittaa, että poliittisesti vasemmalle itsensä sijoittavat vastaajat kannattavat yleisesti ottaen sellaisia demokratian muotoja, joissa kansalaiset itse voivat olla suoraan mukana päätöksenteossa. Poliittisesti oikealla sijaitsevat puolestaan kannattavat enemmän edustuksellisen demokratian muotoja ja teknokraattisia prosesseja, joissa päätösvaltaa enemmän annettaisiin asiantuntijoille (von Schoultz 2019, 72; ks. myös Bengtsson & Mattila 2009; Caramani 2017). Kuvio 6.1 osoittaa, että nämä päätelmät näyttävät pätevän osittain myös, kun tarkastelun kohteena on eduskuntavaaliehdokkaat. Puoluevertailussa RKP:n ja Kokoomuksen ehdokkaat olivat pitkälti sitä mieltä, että kansanäänestykset eivät tuota laadukasta päätöksentekoa ja että eduskunnan, ei kansalaisten, tulisi olla se taho, joka tekee lopulliset poliittiset päätökset. Perussuomalaisista ehdokkaista noin 83 prosenttia, ja Sinisistä noin 66 prosenttia oli sitä mieltä, että kansalaisten tulisi voida tehdä ehdotuksia sitovista kansanäänestyksistä. Markkinaliberaali Liike Nyt on myös profiloitunut vahvana suoran demokratian kannattajana, ja Liike Nyt:in ehdokkaat ovat niin ikään kansanäänestysten puolestapuhujia. Samalla on huomattava, että vaikka useiden puolueiden ehdokkaat kannattivatkin kansanäänestyksiä, niin Liike Nyt:iä lukuun ottamatta yli puolet kaikkien puolueiden ehdokkaista oli kuitenkin sitä mieltä, että lopullinen päätösvalta tulisi olla eduskunnalla.

Ehdokkailta kysyttiin myös näkemystä kansalaisten mahdollisuuksista vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Skeptisimpiä tämän suhteen olivat Liike Nyt:in ehdokkaat, joista alle 8 prosenttia oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämän kanssa, jonka mukaan vaikutusmahdollisuudet olisivat laajat. RKP:n ehdokkaista lähes 70 prosenttia piti kansalaisten mahdollisuuksia laajoina, kun taas muissa puolueissa liikuttiin 40–60 prosentin välillä.

Kuvio 6.2 Ehdokkaiden mielipiteet kansan tahdon noudattamisesta ja enemmistöperiaatteista ("jokseenkin tai täysin samaa mieltä" väittämän kanssa), %.

Kuviossa 6.2 tarkastellaan ehdokkaiden mielipiteitä kansan tahdon noudattamisesta ja enemmistöperiaatteesta. Keskustan ja Kokoomuksen ehdokkaista noin 76 prosenttia oli sitä mieltä, että enemmistön edut heijastuvat lainsäädännössä. Samaa mieltä oli noin 61 prosenttia RKP:n, Vihreiden ja SDP:n ehdokkaista. Kaikista eniten eri mieltä väittämän kanssa olivat Liike Nyt:in ehdokkaat, joista vain vajaat 18 prosenttia koki enemmistöetujen heijastuvan lainsäädännössä. Samalla kuitenkin vain alle puolet kaikkien puolueiden ehdokkaista oli sitä mieltä, että enemmistön tahdon tulisi aina voittaa, vaikka se olisi ristiriidassa vähemmistön oikeuksien kanssa. Kaikista vähiten samaa mieltä väittämän kanssa olivat ne puolueet, jotka usein liitetään vähemmistöjen aseman puolustajiin. Esimerkiksi RKP edustaa suomenruotsalaista kielivähemmistöä, ja ei ole yllättävää, että enemmistöperiaate voidaan puolueessa kokea myös ongelmallisena oman ryhmän näkökulmasta (ks. myös Caramani 2017). Vasemmistoliitto ja Vihreät sijoittuvat niin kutsutulla GAL-TAN-ulottuvuudella asteikon siihen päähän (GAL), jossa kannatetaan vihreitä, vaihtoehtoisia ja yksilöä korostavia arvoja (GAL, "green, alternative, liberitarian") ja yleensä puolustetaan erilaisten vähemmistöjen asemaa (ks. tarkemmin Isotalo & Järvi tässä teoksessa). Yhteenve-tona voidaan todeta, että vaikka enemmistöetujen koettiin heijastuvan päätöksenteossa, niin ehdokkaiden mielestä tämän ei tulisi tapahtua vähemmistön kustannuksella.

Poliittista osallistumista koskevassa tutkimuksessa paljon keskustelua herättäneeseen 'edustuksellisen demokratian kriisiin' on liitetty ennen kaikkea äänestysosallistumisen hiipuminen puolueiden jäsenmäärien pieneneminen. Osasyinä jälkimmäiseen on muun muassa muutokset puolueissa ja niiden yhteiskunnallisessa roolissa. Osittain johtuen puoluejärjestöjen ikääntymisestä, puolueiden on ollut vaikea rekrytoida uusia jäseniä (Mair 2008; van Biezen & Poguntke 2014; Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017). Yhtäältä politiikan monimutkaistuminen on johtanut siihen, että yhteisten intressien ja ratkaisujen löytäminen voi olla vaikeaa, mutta toisaalta puolueilla on yhä tärkeä yhteiskunnallinen rooli. Puolueet koordinoivat esimerkiksi huomattavan osan vaalien järjestelyistä, ylläpitävät poliittista keskustelua, luovat poliittista agendaa ja ne ovat myös linkki poliittisen päätöksenteon ja kansalaisten välillä. Puolueiden roolista kysyttiin myös eduskuntavaaliehdokkailta. Tässä vertailussa RKP:n, Kokoomuksen ja Vasemmistoliiton ehdokkaat oli eniten samaa mieltä väittämän kanssa, että puolueet ovat tärkeä side kansalaisten ja valtion välillä. Siinä missä RKP:n ehdokkaista yli 85 prosenttia oli "täysin" tai "jokseenkin" samaa mieltä väittämän kanssa, niin vastaava osuus Liike Nyt:in ja keskustan ehdokkaista jäi noin 30 prosenttiin.

Kysyttäessä sitä, tulisiko kansanedustajien noudattaa kansan tahtoa, Perussuomalaisten (94 prosenttia) ja Liike Nyt:in (89 prosenttia) ehdokkaat olivat eniten samaa mieltä väittämän kanssa, kun taas Vihreiden ehdokkaista vain noin 45 prosenttia oli samaa mieltä. Nämä tulokset ovat siten linjassa kuviossa 6.1 esitettyjen lukujen kanssa: siinä missä RKP:n ja Kokoomuksen ehdokkaat näyttävät kaikista vahvimmin suosivan edustuksellisen demokratian instituutioita ja käytäntöjä, ja kannattavat kansanedustajan vapaampaa mandaattia, niin Liike Nyt:in ja Perussuomalaisten ehdokkaat puolustavat kansalaisten suoria

vaikutuskanavia kuten kansanäänestyksiä ja painottavat kansanedustajien vastuuta äänestäjille. Liike Nyt:in (88 prosenttia) ja Perussuomalaisten (79 prosenttia) ehdokkaat olivat myös eniten huolissaan siitä, että kansalaiset ovat menettämässä luottamustaan demokratiaan, kun taas vain 26 prosenttia RKP:n ja 35 prosenttia Vihreiden ehdokkaista uskoivat luottamuksen heikkenemiseen.

Johtopäätökset

Luvun tarkoituksena oli kartoittaa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa ehdoilla olleiden demokratiakäsityksiä. Vaikka kaikille ehdokaskyselyn kysymyksille ei ole vastinetta esimerkiksi eduskuntavaalien jälkeen tehdyssä kansalaiskyselyssä, voimme kuitenkin todeta, että ehdokkaiden mielipiteet esimerkiksi demokratian toimivuudesta myötäilevät kansalaisten näkemyksiä, etenkin kun vastauksia tarkastellaan puoluetustan perusteella. Kiinnostavaa on myös se, että tyytyväisyys demokratian toimivuuteen EU:ssa on pysynyt melko vakaana läpi Suomen EU-jäsenyyden, ja että pitkälti samat jakolinjat pätevät yhä siinä, mitkä puolueet suhtautuvat EU:hun myönteisesti ja mitkä kielteisesti. RKP:n, Kokoomuksen ja Vihreiden ehdokkaat olivat kaikista tyytyväisimpiä demokratian toimivuuteen EU:ssa, kun taas Perussuomalaiset olivat tyytymättömiä. Mitään selkeää trendimuutosta tyytyväisyydessä demokratiaa kohtaan Suomessa tai EU:ssa ei viimeisimpien aineistojen valossa ole havaittavissa, vaan tyytyväisten ja tyytymättömien osuudet näyttävät pysyneen melko samalla tasolla viime vuosikymmenen aikana, huolimatta ajoittaisista notkahduksista, jotka usein liittyvät niin kotimaan kuin Euroopan unionin talouden heilahteluihin (Borg ym. 2015; Bäck 2016; Bäck & Kestilä-Kekkonen 2019).

Edustuksellinen demokratia on riippuvainen poliittisista puolueista. Puolueiden vaihtelevat mielipiteet siitä, miltä demokraattisen päätöksenteon tulisi näyttää ja keitä he kokevat edustavansa, onkin erittäin olennainen kysymys. Tässä luvussa vertailtiin eri puolueiden ehdokkaiden näkemyksiä mm. kansanäänestyksistä, enemmistöperiaatteesta sekä kansalaisten roolista päätöksenteossa. Puolueiden välillä on eroja siinä, ketkä haluaisivat lisää suoraa demokratiaa (Perussuomalaiset, Liike Nyt ja Siniset) ja ketkä kannattava edustuksellisen demokratian mekanismeja (RKP, Kokoomus, Keskusta). Jälkimmäisten puolueiden ehdokkaat ovat myös eniten samaa mieltä väittämän kanssa, että kansalaisilla on laajat mahdollisuudet vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Vaikka puolueiden välillä onkin eroja suoran ja edustuksellisen demokratian prosessien kannatuksessa, on suurin osa kaikkien puolueiden ehdokkaista kuitenkin sitä mieltä, että eduskunnalla tulee olla lopullinen päätösvalta. Niin sanottua kansanvallan ohituskaistaa ei toivota. Toisaalta suoran demokratian toivotut sivutuotteet, eli kansalaisten poliittisen tietämyksen kehittäminen ja päätösten legitimitetin parantaminen jäävät silloin käyttämättä. Koska suomalaiset arvioivat oman ymmärryksensä politiikasta poikkeuksellisen heikoksi kansainvälisissä vertailuissa

(Kestilä-Kekkonen 2015), demokratian toimivuuden kannalta myös tietämyksen kartuttaminen on olennainen näkökulma.

Perussuomalaisten ja Liike Nyt:in ehdokkaat olivat kaikista eniten samaa mieltä siitä, että enemmistön tahdon tulisi aina voittaa, ja että kansanedustajien tulisi aina noudattaa kansalaisten tahtoa. Suomen ruotsinkielistä vähemmistöä ensisijaisesti edustavan RKP:n ehdokkaat suhtautuivat luonnollisesti nihkeämmin enemmistöperiaatteen tiukkaan noudattamiseen. Samalla kannalla ovat myös etenkin Vasemmistoliiton, Vihreiden ja SDP:n ehdokkaat. Kuitenkin myös tässä vertailussa käy ilmi, että valtaosa kaikkien puolueiden ehdokkaista näyttäisi olevan sitä mieltä, että kansanvalta ei saa olla enemmistön yksinvaltaa, vaan myös vähemmistöjen ja muiden erityisryhmien mielipiteet ja oikeudet tulee huomioida. Merkittävämpi kysymys on ehkä se, onko kansanvalta tällä hetkellä koulutettujen ja hyväosaisten yksinvaltaa. Eduskuntavaalitutkimukset ovat osoittaneet toistuvasti väestöryhmien äänestysaktiivisuuden vaihtelevan erityisesti äänioikeutetun koulutusasteen ja iän mukaan. Äänestämisen todennäköisyyttä lisäävät korkea koulutus, korkeampi ikä ja hyvä työllisyystilanne. Kun samaan aikaan tiedämme, että valituksi tulleiden ehdokkaiden osalta tämä vinouma näkyy yhtä selvästi, edustuksellisuuden ja kansan tahdon välinen suhde vaatii vielä runsaasti lisätutkimusta.

Lähteet

Bengtsson, Åsa ja Henrik Christensen (2014): Ideals and Actions: Do Citizens' Patterns of Political Participation Correspond to their Conceptions of Democracy? *Government and Opposition*, 51(2), 234–260.

van Biezen, Ingrid ja Thomas Poguntke (2014): The decline of membership-based politics. *Party Politics*, 20(2): 205–216.

Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina ja Jussi Westinen (2015): *Demokratiaindikaattorit 2015*. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 56/2015. Helsinki: Oikeusministeriö.

van der Brug, Wouter ja Joost van Spanje (2009): Immigration, Europe and the 'new' cultural dimension. *European Journal of Political Research*, 48: 309–334.

Bäck, Maria (2016): Kriittiset mutta uskolliset suomalaiset: kansalaisten EU-asenteet jäsenyyden aikana. Teoksessa Raunio, Tapio ja Juho Saari (toim.): *Reunalla vai ytimessä? Suomen EU-politiikan muutos ja jatkuvuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Bäck, Maria ja Elina Kestilä-Kekkonen (2019): *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus. Polut, trendit ja kuulut*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 31/2019. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Caramani, Daniele (2017): Will vs. Reason: The Populist and Technocratic Forms of Political Representation and Their Critique to Party Government. *American Political Science Review*, 111(1): 54–67.

Claassen, Christopher (2019): In the Mood for Democracy? Democratic Support as Thermostatic Opinion. *American Political Science Review*, 114(1): 36–53.

Collingwood, Loren (2012): Levels of Education and Support for Direct Democracy. *American Politics Research*, 40(4): 571–602.

Grönlund, Kimmo (Åbo Akademi) ja Sami Borg (Tampereen yliopisto): Eduskuntavaalitutkimus 2019 [sähköinen tietoaaineisto]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja; arkistoitavana].

Grönlund, Kimmo ja Hanna Wass (toim.): (2016): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalit 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö.

Haavisto, Ilkka (2019): Suomalalaisten EU-myönteisyys huipussaan, *EVA:n arvo ja asennetutkimus 2019*.

Held, David (1987): *Models of Democracy*. Stanford: Stanford University Press.

Heywood, Andrew (2007): *Politics*. London: Palgrave Macmillan.

Kestilä-Kekkonen, Elina (2015): Suomalaisten poliittinen kiinnittyminen. Teoksessa Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina ja Jussi Westinen (toim.): *Demokratiaindikaattorit 2015*. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 56/2015. Helsinki: Oikeusministeriö.

Kestilä-Kekkonen, Elina ja Paul-Erik Korvela (2017): Vaali- ja puolueosallistumisesta demokratiainnovaatioihin: syventyykö vai heikentyykö demokratia? Teoksessa Kestilä-Kekkonen, Elina ja Paul-Erik Korvela, (toim.): *Poliittinen osallistuminen: vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Lincoln, Abraham (1863): "The Gettysburg Address." 1863. The Story of Abraham Lincoln, The National Archives, <https://www.archives.gov/research/recover/lincoln> (haettu 23.4 2020).

Linde, Jonas ja Joakim, Ekman (2003): Satisfaction with Democracy: A Note on a Frequently Used Indicator in Comparative Politics, *European Journal of Political Research*, 42: 391–408.

Lively, Jack (1975): *Democracy*. Oxford: Basil Blackwell.

Mair, Peter (2008): Political Parties and Party Systems. Teoksessa Graziano Paolo ja Maarten P. Vink (toim.): *Europeanization*. London: Palgrave Macmillan.

Pesonen, Pertti (toim.): (2002): *Suomen EU-kansanäänestys 2002*. Ulkoasiainministeriö, Eurooppatiedotus.

von Schoultz, Åsa (2019): Kansalaisten näkemykset demokratian prosesseista ja legitimitetistä. Teoksessa Bäck, Maria ja Elina Kestilä-Kekkonen (toim.): *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus. Polut, trendit ja kuilut*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:31. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

von Schoultz, Åsa ja Mikko Mattila (2009): Direct Democracy and Its Critics: Support for Direct Democracy and "Stealth" Democracy in Finland. *West European Politics*, 32(5): 1031–1048.

Setälä, Maija (2003): *Demokratian arvo*. Helsinki: Gaudeamus.

Söderlund, Peter (2019): Poliittinen luottamus vertailevasta näkökulmasta. Teoksessa Bäck, Maria ja Elina Kestilä-Kekkonen (toim.): *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuilut*. Helsinki: Oikeusministeriö.

Thomassen, Jacques (2012): The Blind Corner of Political Representation. *Representation*, 48(1): 13–27.

Varieties of Democracy (2020): Democracy Report 2020. *Autocratization Surges – Resistance Grows*. Gothenburg: V-Dem Institute.